

Broderskap Debatt, Box 70411, 107 25 Stockholm. Fax: 08/791 77 22. Skicka gärna som e-post. Adress: debatt@broderskap.se
Debattredaktör: Anne-Marie Forsell. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta ner insända manus.

Skär ned försvarsindustrin och behåll jobben!

Flera konflikter har på senare tid aktualiserat en central fråga, som Jonathan Feldman tar upp i sitt inlägg: Kan svenska vapentillverkare förändra produktionen och ge sig ut på den civila marknaden?

En konflikt är debatten om försvarsbudgetens storlek, med Försvarsdepartementet och centerpartiet på ena sidan och Finansdepartementet, vänster- och miljöpartiet på den andra.

Fredsörelsen och kristna aktivister är inblandade i en annan konflikt. De är bekymrade över exporten av JAS-plan och det stöd som exporten har fått från vapentillverkare och politiker. Bakom dessa konflikter ligger politikernas outtalade rädsla för att en stor vapenbudget och vapenexport är nödvändiga för att hålla det tekniska kunnandet på en hög nivå, rädda jobben och hålla i gång företag som Saab.

Cheferna "kan" inte

Denna rädsla spås på när en del chefer inom försvarsindustrin påstår att de inte kan ta steget över till den civila marknaden. Samtidigt är en del politiker emot särskilda åtgärder för att hjälpa försvarsindustrins företag att ställa om produktionen. De föredrar i stället en generell politik som man förknippar med ett gott företagsklimat och regional utveckling.

Björn Hagelin, som nu är projektledare vid "Sipris Vapenhandelsprojekt" skriver att på det tidiga åttiotalet fanns det en debatt om förhållandet mellan nedrustning och utveckling. Den debatten hjälpte till med att generera "ett begränsat offentligt finansiellt stöd" för ökad civil produktion av försvarsföretag. Detta stöd gavs till ett fåtal vapentillverkare. Inga Thorsson var en nyckelperson inom politiken. Hon ledde en undersökning om behovet av och möjligheterna med de svenska vapentillverkarnas omställning.

Det Civila som utfyllnad

På åttiotalet sågs civil produktion som ett sätt "att fylla ut tomrummen mellan militära beställningar". Riksdagsmotioner som föreslog stöd till ökad civil produktion möttes av motstånd. Hagelin skriver att en anledning var att Sverige hade antagit principen om "avancerad inhemsk vapentillverkning", för att ökad civil produktion inte skulle ske utan att efterfrågan på

militär utrustning samtidigt minskade.

Den minskade efterfrågan kom inte under 70- och 80-talen, eftersom Sverige under det kalla kriget oroade sig över ett tänkbart militärt hot från Sovjetunionen.

Även om den politiska rörelse för omställning som Thorsson ledde inte var framgångsrik, så hade en del företag sina egna anledningar att diversifiera produktionen, alltså att tillverka varor för den civila marknaden samtidigt som man behåller förmågan till militärproduktion.

Skillnaden mellan diversifiering och omställning är att den senare hör ihop med en omfattande politik av nedrustning och fokuserar på att behålla de som är anställda inom försvarsindustrin, utan att göra några nyanställningar. Diversifiering, däremot, kan innebära nyanställningar och behöver inte stå i konflikt med målet att bibehålla den militära produktionen.

Gav politiska fördelar

Till skillnad från de amerikanska militära producenterna, som aldrig har tvingats av regeringen att diversifiera, drevs Saabs diversifiering av politiska beslut. Enligt tidigare ledare inom Saab fanns det fyra huvudsakliga skäl för diversifiering. För de första behövs det att behålla tekniskt kunnig personal och av att stabilisera marknader. Det andra var stödet från viktiga produktionskraften. De politiska fördelarna av diversifiering var också ett viktigt skäl, liksom påtryckningar från den svenska regeringen.

Lyckade med en del

Även om en del chefer inom försvarsindustrin hävdar att diversifiering är omöjlig, var Saab framgångsrik i några viktiga diversifieringsprojekt under 1970- och 80-talen. Även om företaget misslyckades med att utveckla en undervattensfarkost för att utforska oljefyndigheter, lyckades det senare med Sutec, som var en utveckling från det projektet. Och även om Saab misslyckades med att utveckla ett kommersiellt gångbart vindkraftverk så kunde man utveckla

Diversifiering behöver inte innebära att ett företag helt byter fot. Saab var framgångsrik i några diversifieringsprojekt under 1970- och 80-talet, samtidigt som den militära tillverkningsutvecklingen utvecklades.

kommunikationssatteliten Viking och ett mätinstrument för sjöfartsindustrin, vilket resulterade i fler innovationer och bidrog till bildandet av företaget Saab Marine Electronics.

För att kunna förstå varför Saab lyckades är det viktigt att tänka på de hinder som finns för diversifiering. För det första finns det skillnader mellan civil och militär produktion när det gäller utformande, produktion och marknadsföring. I traditionella försvarsföretag är teknologin specialiserad för att möta militära krav på prestanda och kostnaderna spelar ofta ingen roll för utformandet. Kunderna är centraliserade och företagen har ingen marknadsföring som riktar sig mot en större marknad med många konsumenter. Saab klarade av hindren genom att samarbeta med civila experter på deras respektive marknader. Vikingprojektet, till exempel, tjänade på samarbetet med ingenjörer från Boeing. En av Boeings ingenjörer var stationerad i flera månader hos Saab i Linköping.

Ottillräcklig finansiering

Ett annat hinder för lyckad diversifiering är att civila innovatörer kan bli avskurna från den finansiering de behöver. De måste tävla med de stora etablerade militära avdelningarna, men de måste också övertyga sina högre chefer. Projektet kan få det stöd de behöver från ledningen, när det gäller finansiering och kompetens, om de håller sig inom budget och ger de militära ingen-

jörerna riktlinjer för kostnaderna som gör att utformningen inte leder till höga priser.

Det misslyckade projektet med undervattensfarkosten byggde på ett svagt samarbete med ett amerikanskt företag, vilket gjorde att ledningens entusiasm för projektet försvagades och att det slutligen avbröts. Sutec-projektet, däremot, fungerade bättre eftersom en grupp ingenjörer med en oberoende ledningsgrupp kunde driva igenom en mer effektiv och billigare utformning, som Saabs högre chefer hade motsatt sig.

Vikingprojektet och projektet med mätinstrumentet för sjöfartsindustrin fick den högsta ledningens fulla stöd eftersom de båda hade viktiga chefer som pressade ned kostnaderna. I Vikingprojektet hade den högste chefen en civil bakgrund, och han lade hårda budgetrestriktioner på de militära ingenjörerna.

Förvarningar behövs

I november förväntas försvarsdepartementet och näringsdepartementet tillkänna en politik som svar på omstruktureringen av försvarsindustrin. För att svenska företag ska kunna tjäna på diversifierade företag, måste arbetare och samhällen etablera en decentraliserad planeringsmekanism. Regeringen borde ge företagen utförlig information om nedskärningar i försvaret och företagsledningarna bör informera fackföreningarna om omplaceringar som blir nödvändiga på grund av ned-

skärningar eller för att öka produktiviteten.

På den nationella nivån skulle specialiserade "government procurement programs" och "workshops" för företag, fackföreningar och ekonomiska utvecklingsinstitutioner kunna stödja diversifieringen. I USA har forskare, aktivister, fackföreningar och andra som är för diversifiering i den ekonomi som råder efter det kalla kriget gått ut med sitt budskap genom ett nationellt stadsmöte som engagerade 58 städer, 38 radiostationer och flera olika politiska ledare.

Färre anställda

Som det är nu hotar nedskärningarna i försvarsbudgeten och produktivitetsförbättringen att leda till att människor förlorar sina jobb, om man inte planerar. Enligt statistik som "Association of Swedish Defence Industries" har sammanställt sjönk antalet anställda i försvarsindustrin med 20 procent mellan 1990 och 1997.

I den globala kapitalismens tidevarv är de svenska försvarsföretagen till största delen fast förankrade i den nationella ekonomin, men utan diversifiering kan nedskärningarna i försvarsbudgeten riva upp den förankringen och lämna försvarsindustrins ekonomi och många av dess arbetare flytande vind för väg.

Jonathan Feldman
"Centre for Innovation and Entrepreneurship"
vid Linköpings universitet